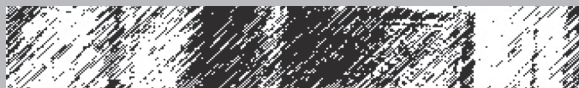

Kulturowe aspekty funkcjonowania współczesnego nauczyciela

STANISŁAW JUSZCZYK

Nauczyciel we współczesnej kulturze medialnej

Teacher in the contemporary media culture

Abstract: In the work the competences of the contemporary teacher in the framework of the constructivist as well as cognitive theories have been presented. The attention has been focused on the personal features and competences of teachers in the range of the use of the information and communication technologies in their pedagogical work and the shaping among the learners the medial and digital competences, motivation to the learning, development of pupil's interests and ethical behaviors of a teacher.

Key words: information and communication technologies, process of teacher's education, constructivist teacher, medial and digital competences, motivation, ethics in the teacher's job.

Wprowadzenie

Społeczeństwo oparte na wiedzy, postmonocentryczne, charakteryzujące się asynchronizacją rozwoju (poszczególne warstwy społeczeństwa rozwijają się z różną prędkością) nie może funkcjonować bez bardzo dobrze wyedukowanych obywateli, dobrze przygotowanych pod względem zawodowym pracowników, a przede wszystkim bez nowoczesnie wykształconych nauczycieli, umiejących sprostać wymogom dynamicznie zmieniającego się społeczeństwa. Edukacja łącznie z praktyką zawodową stały się niezbędnymi czynnikami umożliwiającymi osiągnięcie ambitnych celów ekonomicznych i społecznych krajów rozwiniętych i rozwijających się.

Główne transformacje mają dziś miejsce w sektorze edukacji zarówno formalnej, jak i równoległej, czyli w organizacjach, które zaczynają odgrywać kluczową rolę, umożliwiając ludziom rozwinięcie nowych zdolności i kształtowanie nowych umiejętności. We współczesnym systemie edukacyjnym wyzwaniem jest realizacja tych zdolności do poziomu nieobserwowanego nigdy przedtem; na nauczycielach spoczywa odpowiedzialność sprostania stawianym im wymaganiom. Jednak we współczesnej kulturze instant, kulturze natychmiastowości, kulturze w dużej mierze kształtowanej przez interaktywne media społeczne, typu: Internet ze swymi usługami, telefonia komórkowa, komunikatory, blogi, Wiki, powiadomienia obywatelskie oraz portale społecznościowe¹, a przede wszystkim przez interaktywne gry komputerowe, mające wpływ na kulturę medialną konstruktorów, użytkowników i odbiorców przekazów medialnych, nastąpiła deprecjacja autorytetu nauczyciela. W związku z tym w procesie kształcenia nauczycieli należy zwracać uwagę na te aspekty kompetencji nauczyciela, które pozwolą odbudować jego autorytet w oczach uczących się.

¹ D. Trzeciak sformułował swą definicję mediów społecznych w kontekście marketingu i określił *social media* jako „zbiór relacji, zachowań, uczuć, empatii oraz interakcji pomiędzy konsumentami, markami, gdzie następuje wielokierunkowa komunikacja wymiany doświadczeń za pomocą zaawansowanych narzędzi komunikacji” (Trzeciak, 2012). Media społeczne i miejsca ich funkcjonowania stają się coraz bardziej skomplikowane w aspekcie kodowym, ikonicznym, symbolicznym, konstrukcyjnym, funkcjonalnym; nawiązują do współczesnych modeli systemów ekonomicznych i społecznych. Pojęcie mediów społecznych obejmuje wszystkie bazujące na sieci i mobilne miejsca w sieci, które oferują wolny dostęp z interaktywnym połączeniem. Swobodny dostęp pozwala jednemu użytkownikowi na przeglądanie, komentowanie i modernizowanie treści dostępnych innym użytkownikom w różnych miejscach sieci i komunikowanie się z innymi użytkownikami na temat samego medium czy prezentowanych w nim treści.

Dla młodzieży ważna staje się komunikacja pośrednia, szukanie znajomych i przyjaciół w sieci globalnej, przełamywanie barier codziennej komunikacji bezpośredniej, podejmowanie takich działań w rzeczywistości alternatywnej, które nie byłyby możliwe w świecie rzeczywistym, w szczególności kierowanie działaniami swego awatara w grach komputerowych typu *second life* (Juszczyk, 2010a, s. 47–51). Wzorem dla młodych ludzi staje się posiadacz następujących rekwizytów: komputera mającego łączność z Internetem, telefonu komórkowego, smartfonu, tabletu oraz oryginalnego, chociaż starego samochodu. Wśród młodych ludzi coraz częściej wyraźnie dominuje kultura typu „mieć”. Z tego powodu niewiele zarabiający, zdaniem wielu młodych ludzi, niezaradny nauczyciel nie jest dla nich wzorcem do naśladowania, tym bardziej jeżeli posiada braki w zakresie znajomości pracy, nauki i zabawy z mediami społecznymi (Juszczyk, 2012).

Paradoksalnie w alternatywnej rzeczywistości gier komputerowych, wszechobecnej komunikacji pośredniej, potwierdzającej przynależność do grupy, mobbingu elektronicznego (cyberprzemocy), tymczasowości, niestałości kontaktów interpersonalnych ze znajomymi w rzeczywistości wirtualnej, nikłych więzi emocjonalnych w grupie młody człowiek, taki, który umie znaleźć w sieci interesujące go informacje i osoby (co nazywamy konektywizmem), poszukuje jednak autorytetu. A przecież to media w dużej mierze kształtują autorytety społeczne, świat humanistycznych wartości, obyczaje, język oraz postawy, nie zawsze prospołeczne (Juszczyk, 2004a, s. 157–167). Jak napisał Jerzy Szymik, „Wystarczy świecić złudnie — światłem sztucznym, skierowanym w ślepe uliczki — by grać rolę lampy autorytetu” (Szymik, 1997, s. 179). Funkcjonujący w ponowoczesnym społeczeństwie młody człowiek poszukuje jednak trwałości, stabilności, oparcia, poczucia bezpieczeństwa i rady w trudnych sytuacjach. Pragnie być traktowany podmiotowo, jako pełnoprawny uczestnik brać udział w dialogu edukacyjnym, pragnie autonomii w samowychowaniu i twórczym samorozwoju.

Zatem, jaki nauczyciel może stać się dla takiego młodego człowieka autorytetem?

W niniejszej pracy podejmuję próbę odpowiedzi na to pytanie, nawiązując przy tym do wielu oddalonych do tej pory od siebie dyscyplin naukowych, takich jak: dydaktyka ogólna, pedeutologia, pedagogika społeczna, pedagogika mediów, socjologia, antropologia kultury, aksjologia i informatyka. W takim interdyscyplinarnym ujęciu ukazują wymagane kompetencje zawodowe współczesnego nauczyciela, jego zróżnicowane działania w edukacji wykorzystującej technologie informacyjno-komunikacyjne oraz wyniki tych działań.

Nauczyciel a kultura

Kulturę można postrzegać jako proces tworzenia, a następnie pielęgnowania wytworów ludzkiego działania. Jednak kultura jest zjawiskiem niejednorodnym i tak złożonym, że nie można jej zamknąć w jednej teorii czy jednej definicji. Analiza wielu teorii kultury wskazuje, że poszczególne teorie nie znoszą się wzajemnie, lecz uzupełniają. Według Alfreda L. Kroebera i Clyde'a Kluckhohna (1952; zob. też: Filipiak, 1996), kultura ma sześć różnych aspektów: (1) w ujęciu opisowym obejmuje wiedzę, wierzenia, sztukę i prawa ludzi; (2) w ujęciu historycznym postrzega się ją jako mechanizm przekazywania dziedzictwa kulturowego; (3) w ujęciu normatywnym traktowana jest jako podporządkowanie zachowań człowieka wzorom i wartościom kulturowym przyjętym w społeczeństwie; (4) ujęcie psychologiczne zwraca uwagę na nauczanie nawyków kulturowych; (5) w ramach ujęcia strukturalnego bada się strukturę wybranych kultur; natomiast (6) w ujęciu genetycznym badacze określają pochodzenie danej kultury.

Nauczycielowi stawia się wymóg aktywnego uczestnictwa w kulturze oraz jej wzbogacania. Taka aktywność wpływa pozytywnie na pracę zawodową nauczyciela (Wojnar, 1995). Wzbogaca on nieustannie swą wiedzę o obiektywnej rzeczywistości, lepiej rozumie postępowanie ludzi, kształtuje swój system wartości oraz postawy prospołeczne, powiększa obszar doznań estetycznych, prawidłowo konstruuje relacje interpersonalne z innymi nauczycielami i uczniami w szkole, kształtuje umiejętności prawidłowej komunikacji z uczniami, tworzy przestrzeń edukacyjnego dialogu oraz wzbogaca kulturowo swych uczniów, uczy ich uczestnictwa w kulturze oraz wrażliwości na piękno sztuki (Ablewicz, 1999).

W literaturze pedeutologicznej można znaleźć również wątki dotyczące kultury pedagogicznej nauczyciela, w której dominują w zasadzie trzy komponenty: poznawczy, emocjonalny i działaniowy. Komponenty te można krótko scharakteryzować w następujący sposób (zob. Banach, 1988, 2000; Duraj-Nowakowa, 2002; Poplucz, 1984; Kawula, 1998):

1. Komponent poznawczy — dotyczy sfery intelektualnej, wiedzy psychopedagogicznej i przedmiotowej nauczyciela.
2. Komponent emocjonalny (afektywny) — obejmuje emocje, zainteresowania związane z realizacją pracy dydaktyczno-wychowawczej nauczyciela.
3. Komponent behawioralny — to werbalne i działaniowe przejawy wcześniejszej wymienionych składników.

Wzorzec kultury pedagogicznej nauczyciela zawiera zalecenia odnoszące się do pełnienia roli nauczyciela i zachowania się w określony sposób w różnych sytuacjach społecznych (Maciaszek, 1981).

Zdaniem Czesława Banacha, nauczyciel w swej codziennej działalności wchodzi w liczne interakcje z różnymi podmiotami sytuacji szkolnej. Jednakże najważniejsza jest relacja nauczyciela i ucznia. Jakość relacji nauczyciela z uczniami determinuje pozostałe układy w szkole, kształtuje społeczno-pedagogiczny klimat szkoły (Banach, 2000). Postarajmy się zatem scharakteryzować kompetencje zawodowe współczesnego nauczyciela.

Charakterystyka kompetencji współczesnego nauczyciela w ujęciu teorii kognitywistycznych

Współczesny nauczyciel powinien być profesjonalistą, przygotowanym do swej pracy zawodowej pod względem pedagogicznym, psychologicznym oraz metodycznym. Jak pisze Czesław Banach, nauczyciel powinien być źródłem wiedzy dla uczących się, źródłem etycznych wartości oraz doświadczenia społecznego i życiowego w zmieniającym się świecie, powinien wyzwać aktywność uczących się i wspomagać ich rozwój. Lista kompetencji, praw i powinności nauczycielskich w pedagogii i naukach społecznych jest długa, ponieważ nauczyciel pozostaje zaangażowany w zmiany rozwojowe szkoły i edukacji oraz kultury i życia społecznego. Nauczyciel stanowi wartość, cel i narzędzie polityki edukacyjnej. Jego działalność jest skierowana ku kulturze przyszłości i kształtowania relacji międzyludzkich. Skuteczność tych działań zależy w dużej mierze od osobowości nauczyciela, jego kompetencji i motywacji do pracy dydaktyczno-wychowawczej (Juszczyk, 2006c, s. 9—15), programów edukacji i warunków realizacji programów kształcenia w szkole, postaw uczniów i ich rodziców wobec procesu nauczania-uczenia się, a także zewnętrznych sytuacji społeczno-ekonomicznych. Nauczyciel może stać się wzorem do naśladowania, a czasami antywzorem postępowania, podlegającym nieustannej obserwacji przez podmioty edukacji (Banach, 2004, s. 548—549).

Współczesna polska szkoła wykazuje wiele słabości: przymus pedagogiczny, encyklopedyzm w nauczaniu, powielanie wzorów metodycznych oraz sposobów rozwiązywania problemów, które egemplifikowane są

w niskich wynikach testów PIRLS i PISA (Juszczyk, 2010b). Dlatego w dzisiejszej szkole potrzebny jest nauczyciel twórczy, cechujący się umiejętnością prowadzenia zróżnicowanych analiz, znający skuteczne sposoby motywacji uczących się do podejmowania edukacyjnych wyzwań, realizujący założenia teorii konstruktywistycznych i kognitywistycznych (Juszczyk, 2002a).

Współczesny nauczyciel konstruktywista, wykorzystujący w procesie kształcenia nowe technologie, nie powinien być osobą, na której opiera się ten proces, nie powinien także być jego centralnym punktem ani mieć „patentu na rozum”; obserwując uczących się, nauczyciel powinien nadal badać i odkrywać. Dziś nauczyciel powinien więc być przewodnikiem uczących się, powinien wskazywać, jak z poszczególnych informacji należy konstruować wiedzę, jak w twórczy sposób odkrywać, a następnie rozwiązywać problemy, jak wspierać uczących się w ich pracy grupowej, jak myśleć o przedmiocie dyskusji, jak formułować pytania, w jaki sposób poszukiwać odpowiedzi; nauczyciel powinien radzić, jak formułować i analizować problem, jak doświadczać zdarzeń i wyzwań osadzonych w kontekście rzeczywistych, życiowych sytuacji, które są bardzo interesujące dla uczących się i przyczyniają się do satysfakcji z ich nauki. Nauczyciele powinni monitorować postępowanie badawcze uczących się, promować nowe struktury myślenia, przedstawiać głównie surowe fakty, pierwotne źródła informacji i interaktywne materiały, które sprzyjają realizacji doświadczeń. Oznacza to, że nauczyciele powinni wspierać kognitywny rozwój i proces uczenia się zarówno tych najlepszych, jak i tych słabszych — wszystkich, którzy razem tworzą społeczność uczących się. Nauczyciele powinni nieustannie zadawać uczącym się pytania i dawać im czas na znalezienie odpowiedzi, popierając wyższy poziom myślenia. Nauczyciele konstruktywiści powinni dawać szansę uczącym się na formułowanie odpowiedzi wychodzącej poza trywialne stwierdzenie występowania zjawiska. Zachęcać do syntezy wniosków poprzez analizowanie, przewidywanie, wyjaśnianie oraz obronę własnego zdania. Wprowadzać uczących się w świat realnych możliwości, a następnie pomagać tworzyć abstrakcyjne uogólnienia, które wiązałyby analizowane zjawiska i procesy.

Jakiż jest zatem ideał nauczyciela? Nauczyciel idealny to nauczyciel otwarty na dialog i pomagający uczniom rozwiązywać ich trudne problemy, odpowiedzialny za swe działania, przyjaciel młodzieży, dyskretny, czyli taki, który zachowuje dla siebie problemy poszczególnych uczniów, kompetentny w swej pracy zawodowej, uwzględniający w swej pracy pedagogicznej strategię indywidualnego nauczania, bardziej nagradzający niż stosujący kary, diagnozujący niepowodzenia szkolne uczniów i podejmujący działania profilaktyczne, a także korekcyjno-wyrównawcze, stosują-

cy jasne reguły krytyki, otwarty na komunikaty werbalne i niewerbalne uczniów, mający umiejętność trafnego odczytywania tych komunikatów, empatyczny, odważny w ekspresji własnych, niepopulistycznych poglądów, opinii czy sądów, wytrwały w docieraniu do celu, znający wyniki najnowszych badań naukowych z dyscyplin pokrewnych nauczaniem przedmiotowi i dzielący się wiedzą z tego zakresu z uczniami, inspirujący uczniów do poznawania nowości, rozwijania własnych zainteresowań, motywujący ich skutecznie do nauki², samodoskonalący się, tworczy w dialogu edukacyjnym i rozwiązywaniu problemów edukacyjnych, innowacyjny, świadomie unikający stereotypów, ciekawy świata i jednocześnie kształtujący wymienione cechy u swych uczniów. To nauczyciel podejmujący działania trudne, czasem ryzykowne, jednak całkowicie odpowiedzialny za skutki swego postępowania. Operatywny i mający zdolności predykcji i antycypacji, pełen poczucia tożsamości, zarówno indywidualnej, jak i zbiorowej, kształtujący ekspresyjność nauczanych. Dziś nauczyciel staje się bardziej doradcą i przewodnikiem uczących się, często uświadamia im ich preferencje sensoryczne, kształtuje z nimi indywidualne style uczenia się (Juszczak, 2004b, s. 119—134) oraz style poznawcze, jest mediatorem między uczniem a jego rodzicami, kształtuje u uczniów aspiracje edukacyjne i zawodowe, diagnozuje zaburzenia rozwojowe i wspiera poczynania edukacyjne uczących się, przeciwdziała marginalizacji i wykluczeniu uczniów ze społeczności klasowej — sprzyja procesom inkluzyjnym. Kompetentny nauczyciel nie tylko kieruje procesem nauczania, wychowuje, lecz także rozwija inicjatywę poznawczą i samodzielność uczniów. Oznacza to, że oprócz systematycznego, długotrwałego i bezpośredniego procesu nauczania proponuje nauczanie pośrednie, poprzez świadome, intencjonalne i umiejętne wykorzystanie podręcznika, ale też każdego wartościowego źródła informacji, w tym zasobów edukacyjnych i naukowych Internetu. Nauczyciel moderuje dyskusję oraz kształtuje uniwersalne umiejętności uczących się, czyli: współpracę i współdziałanie w małych zespołach, prezentację wytworów działania zespołu oraz samoprezentację, komunikowanie bezpośrednie i pośrednie z wykorzystaniem mediów, komunikowanie w języku globalnym, jakim jest język angielski.

² Zadaniem nauczyciela jest motywowanie uczących się w zróżnicowanych sytuacjach dydaktyczno-wychowawczych, co sprzyja zaangażowaniu uczących się, ich zainteresowaniu nauczanymi treściami, aktywności na zajęciach dydaktycznych, a w końcu zwiększeniu skuteczności dydaktycznej, egzemplifikującej się w szybszym zrozumieniu nauczanych treści, większym poziomie ich asymilacji oraz w świadomym i intencjonalnym konstruowaniu wiedzy z określonego przedmiotu, a nawet kilku przedmiotów poprzez integrację ich treści. Szczególnie ważna jest motywacja w procesie rozwiązywania problemów.

Tak skonstruowana sylwetka nauczyciela to wizerunek idealny, wywołujący jednocześnie refleksje na temat dotychczasowej zawartości merytorycznej procesu kształcenia oraz sposobów kształcenia współczesnych nauczycieli.

Nauczyciel powinien także mieć predyspozycje psychiczne do tego zawodu, umiejętności komunikowania się z młodzieżą w sytuacjach trudnych, kryzysowych, zdolność empatii. Już na pierwszej lekcji powinien uczniom jasno przedstawić wymogi nauczania-uczenia się oraz wymagane formy zachowania.

Dobrze przygotowany nauczyciel to nie tylko dobry dydaktyk, to również wspaniały erudyta, dobry psycholog i pedagog, umiejący współpracować z rodziną i organizujący wsparcie społeczne. Wykształcenie takiego nauczyciela/pedagoga to proces długotrwały i należy go podjąć jak najszybciej. Wcześniej należy dostosować do przeprowadzenia tego procesu prawo oświatowe.

Kultura medialna a kompetencje zawodowe nauczyciela

W świecie zdominowanym przez kulturę medialną i media społeczne powinniśmy nadal rozwijać możliwości stwarzane między innymi przez modele kształcenia na odległość i edukacji otwartej w celu rozwinięcia edukacji masowej bardziej elastycznej i spersonalizowanej (Juszczyk, 2002a; zob. też: Juszczyk, 2002b, s. 45—52). W tym celu nauczyciele powinni wykorzystywać możliwości technologii informacyjno-komunikacyjnych (TIK) oraz różnych rodzajów mediów, takich jak: materiały drukowane, telewizja analogowa i cyfrowa (jako elementy systemu wspomagania procesu kształcenia), komponenty TIK oraz szerokopasmowy Internet wraz z wybranymi usługami, traktowane jako media zindywidualizowane oraz — coraz częściej — media społeczne (Juszczyk, 2005, s. 106—109).

Organizowanie procesu interaktywnego uczenia się — nie tylko między nauczycielem a uczącymi się czy między samymi uczącymi się, lecz także między uczącymi się a interaktywnym oprogramowaniem użytkowym i edukacyjnym — staje się realne dla jednostek społeczeństw krajów rozwiniętych (Juszczyk, 2006b, 2006d, s. 22—26). Konsekwencją tego jest postępowanie procesu alfabetyzacji cyfrowej nauczycieli.

Alfabetyzacja cyfrowa nauczycieli w procesie kształtowania ich kompetencji zawodowych

Alfabetyzm cyfrowy jest jedną z zasadniczych umiejętności i kompetencji, jakie są wymagane do aktywnego uczestnictwa w społeczeństwie opartym na wiedzy i nowej kulturze medialnej. Odnosi się również do alfabetyzmu medialnego i kompetencji w zakresie współżycia społecznego, ponieważ mają one takie wspólne cele, jak aktywny udział w życiu obywatelskim i odpowiedzialne korzystanie z technologii informacyjno-komunikacyjnych. Wprowadzany w krajach Unii Europejskiej program E-edukacja uwzględnia promowanie alfabetyzmu cyfrowego, a w ten sposób wzmocnienie spójności społecznej, motywowanie do permanentnego uczenia się, wspieranie rozwoju indywidualnego oraz promowanie dialogu interkulturowego. Istnieje możliwość wykorzystania e-edukacji w kontekście innowacji dotyczącej metod nauczania. Miałyby to na celu podniesienie jakości procesu uczenia się i zapewnienie uczącym się większej samodzielności, autonomii. Działania w tej sferze muszą obejmować zarówno aspekty koncepcyjne, jak i aspekty praktyczne — od rozumienia pojęcia alfabetyzmu cyfrowego do wskazywania działań naprawczych skierowanych do określonych grup odbiorców. Alfabetyzm cyfrowy oraz alfabetyzm medialny stają się więc podstawą kształcenia współczesnego nauczyciela. Nauczycielom już aktywnym zawodowo proponuje się uczestniczenie w kwalifikacyjnych studiach podyplomowych z omawianego zakresu. Analizując programy studiów podyplomowych dla nauczycieli, można skonstatować fakt istnienia w tych programach obowiązkowych zajęć z technologii informacyjnej.

Współczesny nauczyciel wykorzystujący technologie informacyjno-komunikacyjne w edukacji nie tylko musi zwrócić uwagę na swoje kompetencje w zakresie umiejętności stosowania samych technologii, przygotowania stosownych materiałów dydaktycznych, dokonywania istotnych zmian w realizowanej dotychczas metodyce nauczania, lecz także dostrzec zróżnicowane style uczenia się uczniów, wynikające z wykazywanych przez nich różnic indywidualnych (Gardner, 2002; Juszczak, 2009, s. 55—68). Można zadać sobie pytania: Jakie praktyczne implikacje dla nauczycieli ma bogata lista stylów uczenia się oraz związanych z nimi sposobów demonstrowania swych intelektualnych możliwości (Juszczak, 2004b, s. 119—134)? Jak dopasować metody nauczania do wykazywanych przez uczących się preferowanych stylów uczenia się i stylów poznawczych? Nauczyciele na pewno powinni zdać sobie sprawę z tego,

że każdy człowiek postrzega otaczający go świat w inny sposób. Uczący się mogą mieć bardzo różne preferencje, mogą wybierać, w jaki sposób, kiedy, gdzie i jak często się uczyć. Analiza uczniowskich stylów uczenia się jest szczególnie ważna w przypadku uczenia się z wykorzystaniem komputera, mediów społecznych, usług sieci globalnej i kursów *online*.

Kształtowanie kompetencji medialnych i cyfrowych przyszłych nauczycieli staje się jednym z najważniejszych celów współczesnej edukacji. Kompetencje te nie tylko pozwolą jednostce w sposób świadomy i skuteczny uczestniczyć w procesie edukacji szkolnej, a następnie edukacji permanentnej, lecz także będą przeciwdziałać zjawisku wykluczenia z transformującego się społeczeństwa. Pomocny w procesie kształtowania kompetencji medialnych i cyfrowych będzie nowocześnie wykształcony nauczyciel (Juszczuk, 2006a, s. 169—176).

Konkluzje

Umiejętność kształtowania u uczniów świata wartości ogólnohumanistycznych, etyczne postępowanie, umiejętność motywowania do nauki, rozwijania zainteresowań poznawczych, kształtowania postaw prospołecznych i prozdrowotnych uczących się to wielka sztuka, dziś obca jeszcze wielu nauczycielom. Istnieje potrzeba podejmowania dalszych analiz teoretycznych oraz eksploracji empirycznych cech osobowościowych oraz kompetencji zawodowych nauczyciela na poszczególnych poziomach kształcenia, których podmiotami są nauczyciele, uczniowie i ich rodzice. Warto też podjąć badania porównawcze dotyczące kompetencji nauczyciela, procesu kształcenia nauczycieli, ich interakcji z uczniami i rodzicami, podejmowania przez nich innowacji pedagogicznych w krajach sąsiadujących, o podobnych systemach edukacyjnych, zbliżonym poziomie rozwoju społecznego i kulturowego.

Rząd powinien mieć swój intencjonalny udział w procesie kształcenia nauczycieli poprzez sterowanie nim oraz nadzorowanie kierunku zmian technologicznych i ekonomicznych. Istotne jest diagnozowanie powstających trudności czy barier oraz przełamywanie ich w uniwersytetach, w których powinien odbywać się wysokiej jakości proces kształcenia nauczycieli.

Bibliografia

- Ablewicz K., 1999: *Pedagog kultury jako badacz i uczestnik rzeczywistości kulturowej*. „Edukacja”, nr 3, s. 5—15.
- Banach C., 1988: *Kultura pedagogiczna nauczyciela — płaszczyzny i formy jej przejawiania się w szkole i w środowisku*. „Oświata i Wychowanie”, nr 22, s. 43—47.
- Banach C., 2000: *Etyka i kultura pedagogiczna nauczyciela i szkoły*. „Edukacja”, nr 2, s. 7—20.
- Banach C., 2004: *Nauczyciel*. W: *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*. T. 3. Warszawa, s. 548—553.
- Duraj-Nowakowa K., 2002: *Nauczyciel: kultura — osoba — zawód*. Kielce.
- Filipiak M., 1996: *Socjologia kultury*. Lublin.
- Gardner H., 2002: *Inteligencje wielorakie. Teoria w praktyce*. Przeł. A. Jankowski. Poznań.
- Juszczuk S., 2002a: *Edukacja na odległość. Kodyfikacja reguł, zjawisk i procesów*. Toruń.
- Juszczuk S., 2002b: *Kształtowanie przez nauczycieli informatyki wśród uczniów kluczowych kompetencji niezbędnych w społeczeństwie ery komunikacji, informacji i wiedzy*. W: *Informatyczne przygotowanie nauczycieli w okresie zmian i transformacji*. Red. J. Migdałek, B. Kędzierska. Kraków, s. 45—52.
- Juszczuk S., 2004a: *Przekazy medialne w kształtowaniu postaw dzieci i młodzieży*. V: *Diferenciácia vyučovania a súvislosti*. Red. E. Petlak, S. Juszczuk. [VEGA 1/0092/03]. Nitra, s. 157—167.
- Juszczuk S., 2004b: *Style uczenia się dorosłych z wykorzystaniem komputera i Internetu*. „Chowanna”, T. 2 (21), s. 119—134.
- Juszczuk S., 2005: *Kształtowanie u nauczycieli w Polsce kompetencji w zakresie edukacji medialnej i technologii informacyjnej*. V: *História, súčasnosť a perspektívy učiteľského vzdelávania*. Red. B. Kosová. Banská Bystrica, s. 106—109.
- Juszczuk S., 2006a: *Alfabetyzacja cyfrowa w procesie kształcenia i doskonalenia nauczycieli*. W: *Informatyczne przygotowanie nauczycieli. Kompetencje i standardy kształcenia*. Red. J. Migdałek, M. Zając. Kraków, s. 169—176.
- Juszczuk S., 2006b: *Methodological considerations of the chosen pedagogical, sociological and psychological aspects of e-learning*. In: *e-learning issues*. Eds. G. Banse, A. Kiepas, N. Ursua. Berlin.
- Juszczuk S., 2006c: *Rola motywacji w życiu jednostki. Rozważania metodologiczne*. V: *Pedagogicko-didaktické požiadavky motivácie žiakov do učebnej činnosti*. Red. E. Petlak. Nitra, s. 9—15.
- Juszczuk S., 2006d: *Types of interactions and process of community building in e-learning and distance learning*. V: *Information and communication technology in education*. Red. E. Mechlová. Ostrava, s. 22—26.
- Juszczuk S., 2009: *Aspekty modalnościowe edukacji medialnej*. „Chowanna”, tom jubileuszowy, s. 55—68.
- Juszczuk S., 2010a: *Fascynacja młodzieży gramami komputerowymi*. „Edukacja i Dialog”, nr 9—10, s. 47—51.
- Juszczuk S., 2010b: *New types of functional literacy: media and digital literacy in the social change*. Proc. of International Conference on Development of Functional Literacy in the Context of International Comparative Studies of PISA and PIRLS. Tatranska Lomnica, Slovak Republic, April 22—23, 2010.

- Juszczak S., 2012: *Media społeczne w procesie kształcenia studentów*. W: *Technologia informacyjna w zmieniającej się edukacji*. Red. B. Siemieniecki, T. Lewowicki. Toruń.
- Kawula S., 1998: *Kultura pedagogiczna rodziców, jako czynnik stymulujący rozwój i wychowanie młodego pokolenia*. W: *Pedagogika rodziny, obszary i panorama problematyki*. Red. S. Kawula, J. Brągiel, A.W. Janke. Toruń.
- Kroeber A.L., Kluckhohn C., 1952: *Culture. A critical review of concepts and definitions*. "Papers of the Peabody Museum of American Archeology and Ethnology" [Harvard University], vol. 47, no. 11, s. 36—47.
- Maciaszek J., 1981: *Nauczyciel a problemy kultury pedagogicznej*. „Ruch Pedagogiczny”, nr 2.
- Poplucz J., 1984: *Optymalizacja działania pedagogicznego na lekcji*. Warszawa.
- Szymik J., 1997: *Niezmierzalna potrzeba światła*. „Etos”, nr 37, s. 179.
- Trzeciak D., 2012: *Czym są Social Media — Era Social Media*. Tryb dostępu: <http://interaktywnie.com/biznes/blog-ekspercki/social-media/czym-sa-social-media-era-social-media-7956>. Data dostępu: 12.01.2012 r.
- Wojnar I., 1995: *Edukacja i kultura*. „Kultura i Edukacja”, nr 3.